

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC

© The Dean and Chapter of Hereford and the Hereford Mappa Mundi Trust

EL MAPAMUNDI DE HEREFORD

Paul D. A. Harvey

THE MAPPA MUNDI OF HEREFORD

THE BEST PRESERVED AND MOST WIDELY STUDIED BIG MEDIAEVAL MAP OF RELIGIOUS ORIGIN IS THIS KIND OF ALTARPIECE IN HEREFORD CATHEDRAL, PLACED THERE AT THE END OF THE 13TH CENTURY AND FOUND NEAR THE GRAVE OF SAINT TOMAS DE CANTILUPE, A DISTINGUISHED POINT OF PILGRIMAGE. THE MAP IS MORE OR LESS OVAL, MEASURING 1.6 m HIGH AND 1.1 m WIDE AND IS A CULTURAL, GEOGRAPHICAL AND BIBLICAL ENCYCLOPAEDIA THAT REFLECTS THE MAJORITY OF MEDIAEVAL KNOWLEDGE. THE CITY OF LINCOLN, REALISTICALLY REPRESENTED, CONFIRMS THE DIRECT OR INDIRECT AUTHORSHIP OF THE CANON RICHARD DE HALDINGHAM.

La ciutat de Hereford és una seu episcopal de l'oest d'Anglaterra, no gaire lluny de la frontera amb Gal·les. L'any 1988 el degà i el capítol de la catedral van anunciar que volien vendre el seu gran tresor, un mapamundi elaborat per a la catedral devers l'any 1300 i que s'hi havia conservat des de llavors. Immediatament va esclatar la indignació de la societat: el mapa era més conegut i més àmpliament apreciat del que el degà i el capítol s'havien pensat. Van renunciar a vendre'l i, després de moltes negociacions, es va assegurar el futur del mapa. El milionari nord-americà J. Paul Getty (1932-2004) va proveir els fons necessaris per construir un edifici especialment dedicat a allotjar-lo juntament amb altres grans tresors de la catedral, com ara la seua biblioteca. Una altra de les conseqüències felices de la polèmica és que va esperonar les investigacions acadèmiques sobre el mapa. Una conferència internacional organitzada el 1999 a Hereford va revelar importants descobertes, encara que ja hi havia hagut

treballs importants anteriorment i n'hi ha hagut d'altres de posteriors. Ara en sabem molt més, d'aquest document, que fa vint anys.

■ UN MAPA MEDIEVAL, ÚNIC SUPERVIVENT

Per al visitant ocasional de Hereford, el mapa no és pas cap objecte impressionant (figura 1). És prou gran, de prop d'1,6 m d'alt i 1,1 d'ample, però els anys han apagat els colors brillants amb què el van dibuixar i pintar i per copsar l'enorme interès i la importància històrica que presenta cal explicar-lo acuradament. De fet és l'únic mapa que ha sobreviscut del conjunt dels que es van traçar a Anglaterra i el nord de França a partir de la segona dècada del segle XIV (figura 2). Però això no vol dir que fóra el més gran. Un de procedent d'Ebstorf, a la Baixa

Saxònia, destruït en un raid aeri el 1943, feia uns tres metres en cada direcció, i un altre, pintat al mur de l'església de Chalivoy-Milon, prop de Bourges (Cen-

**«EL MAPA DE HEREFORD
ÉS L'ÚNIC MAPA QUE HA
SOBREVISQUIT DEL CONJUNT
DELS QUE ES VAN TRAÇAR
A ANGLATERRA I EL NORD
DE FRANÇA A PARTIR
DE LA SEGONA DÈCADA
DEL SEGLE XIV»**

Figura 1. A la pàgina anterior, el mapa de Hereford. Dibuixat en la catedral de Hereford, a l'oest d'Anglaterra, cap al 1300, s'hi ha conservat des de llavors. Fa 1,6 m d'alçària i 1,1 d'amplària.

Figura 2, pàgina 70. Aquest mapa, una còpia del segle XII de l'obra de sant Isidor de Sevilla, és un precursor dels mapamundis enciclopèdics, com el de Hereford. A més de ciutats, rius i muntanyes, mostra l'arca de Noè a la muntanya d'Ararat i una sèrie d'animals exòtics al llarg de marge del sud (a la dreta).

Figura 3, pàgina 71. Aquest mapa d'un psalteri de mitjan segle XIII és una miniatura, de 9 cm d'ample, d'un gran mapamundi enciclopèdic. Encara que el de Hereford és l'únic supervivent, tenim testimonis de mapes similars que mostren que aquest era un gènere important.

De orbis.

Orbis
 Arundinea
 re circuli de his.
 quia siue tota est.
 Sive breuiter etiam vo
 cella. orbiculus appellatur. Undiq; enim oce
 dunt circum finis. et in circulo ambit finis. Di
 uisus est autem trifarie. eq; b; una pars asia. alia
 europa. scilicet africa que et libia nempar. Quasi tres
 partes orbis. uel non equaliter diuiserunt.
 Hi asia a meridie porsonit usq; ad septentrionem u
 uenit.

Cum
 pars a sep
 tentrione ad
 occidentem imp; uide
 africa ab oriente usq;
 ad meridiem. Unde europa a bore
 dinum due tenent europa et africa. alia u' diuisio
 gla. asia. Sed uideo ista due partes sic se. q; a me
 uenit. ab occano mare magnum uenit. quod me
 soare. Et si in duas partes uel orientem uel occiden
 tem orbis diuiso. asia erit in una. in altera u'
 europa et africa.

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC

Copyright © The British Library

Figura 4. El *Bonnacon*, animal mitològic amb cap de bisó i cos de cavall, és un dels animals exòtics del mapamundi de Hereford. Com diu la inscripció, quan els ataquen cobreixen els seus enemics amb excrements bullents.

tre de França), feia sis metres de llarg, però es va perdre quan l'església va ser restaurada el 1885. Tenim vestigis d'uns pocs més: un petit fragment d'un mapa una mica més antic i més gran que el de Hereford es conserva als arxius del ducat de Cornwall a Londres; un detallat esbós que potser es va usar per dibuixar-ne un es troba a la biblioteca de la catedral de Vercelli, al Piemont; una miniatura d'un altre apareix en un psalteri fet a Londres cap al 1260 (figura 3). Sabem d'altres, mercès a les referències en documents contemporanis, com ara dos que van ser pintats el 1230 als murs dels palaus reials de Westminster i Winchester. Per descomptat, n'hi hagué bastants d'aquests mapes un dia, encara que més que no de centenars es degué tractar d'unes dotzenes, atès que la feina i el cost de fer-ne un devia ser considerable.

La raó és que es tractava de veritables enciclopèdies en forma de mapa. Dins el contorn del mapa del món, una enorme quantitat d'informació diversa se situava en la posició geogràfica

corresponent. Aquesta informació no solament abastava rius, muntanyes i ciutats, sinó també escenaris de fets històrics i bíblics, animals i ocells exòtics (figura 4), pobles de costums estranys (figura 5) i monstruoses races semihumanes que el mapa de Hereford, ornat amb vives il·lustracions i textos descriptius, situa al llarg de la costa d'Àfrica del sud. Recentment el professor Scott Western ha publicat un llibre molt important sobre el mapa de Hereford. Es tracta d'una edició completa i de l'anàlisi de tots els textos, prop de 1.100 inscripcions diferents. Moltes es van prendre dels escrits d'autors antics, com ara la *Història natural* de Plini, els *Set Llibres* de Pau Orosi, les enciclopèdiques *Etimologies* d'Isidor de Sevilla i altres.

Certament el mapa transmet una quantitat fabulosa d'informació. A Creta podem veure el laberint, a prop, enmig del Mediterrani, una sirena subjecta un espill i un peix espasa (*Miles maris*) mostra l'espasa endreçadament embeinada, i a Xipre una nota diu que l'illa fa 180 milles

«ÉS UN MITE MODERN
PENSAR QUE AQUESTA ERA
LA MANERA COM EN L'EDAT
MITJANA VEIEN EL MÓN.
LA GENT INSTRUÏDA DE
L'ÈPOCA SABIA BEN BÉ QUE
LA TERRA ERA ESFÈRICA»

Figura 5. Els essedons són un dels pobles estranys que mostra el mapa de Hereford. Es mengen els cadàvers dels seus pares, pensant que això és millor que no enterrar-los i que se'ls mengen els cucs. A la dreta, el velló d'or dels argonautes grecs.

de llarg per 120 d'ample. A l'Índia hi ha caps de gos gegants, una regió governada per dones i aguillons, dels qual no hi ha més que una única parella –després de covar els dos pollets, els pares s'ofeguen al mar. A l'extrem orient del mapa es troba el jardí de l'Edén, que mostra l'àngel en el moment d'expulsar-ne Adam i Eva.

En molts casos la pintura per si mateixa explica una història que havia de ser familiar a qualsevol que mirara el mapa. No podem més que concloure que el cap barbut pintat a Ur és el del patriarca Abraham, nascut en aquella ciutat. La història de l'Èxode s'exposa pictòricament amb una mínima expressió: el graner de Josep, que solia identificar-se en l'Edat Mitjana amb les piràmides, ací es mostra com un graner anglès del segle XIII; el corredor eixut a través de la Mar Roja obert per als israelites; el serpentejant vagareig pel desert; l'adoració del vedell d'or (retolat com a Mahoun, és a dir, Mohammed); i l'arribada de Moisès amb les taules de la llei. El profeta apareix pintat grotescament amb banyes al cap, una mala interpretació de la descripció que fa la Vulgata de la seua cara, que qualifica de *cornutam* (Èxode 34.35), que realment significa «resplendent», «brillant». Les

monstruoses races d'Àfrica, però, podem identificar-les per les notes que n'expliquen les característiques. Entre aquestes hi ha els sciàpodes, l'únic i gegantí peu dels quals pot servir de parasol; un poble sense nom amb les boques segellades i que han d'alimentar-se mitjançant palletes; i els *blemmies*, que, mancats de cap, tenen els ulls i la boca al pit.

A nosaltres, el contorn geogràfic del mapa no ens sembla menys fantàstic que les races monstruoses. L'est es troba a dalt i Jerusalem (figura 6) és exactament al centre del mapa –de fet hi podem veure el forat fet pel compàs usat per dibuixar la línia del marge circular. Podem imaginar que exhibeix la visió medieval del món com un disc pla amb Jerusalem al centre, però solament és un mite modern pensar que aquesta era la manera com en l'Edat Mitjana veien el món. La gent instruída de l'època sabia ben bé que la terra era esfèrica, per bé que es pensaven que era una mica més petita que com és realment, i que a la ratlla de l'equador feia tanta calor que cap persona no la podria travessar; l'hemisferi sud era vedat per sempre per a la humanitat, i tan sols podien suposar què s'hi amagava. El mapa medieval del món, com qualsevol mapa modern, ha de considerar-se com una projecció

de part d'aquesta esfera en una superfície plana. El que mostra és el món conegut i habitat de l'hemisferi nord, des de la Xina fins a l'Atlàntic, un gran cercle de terra voltada per l'oceà amb un grapat d'illes separades de la costa: Trapobana (Sri Lanka), Gran Bretanya, Irlanda i unes poques més.

Però la línia litoral al voltant d'aquest cercle i en el seu interior està lluny del que podríem esperar. L'únic contorn reconeixedor és el triangle que caracteritza Sicília. La península Ibèrica adapta la seua silueta al cercle de l'oceà circumdant i no penetra dins l'Atlàntic. Les Penínsules d'Itàlia i Grècia escassament incideixen en el llarg i estret contorn del Mediterrani, i la Mar Negra és més allargassada que no arrodonida. Tot i això, els llocs mantenen una relació més o menys correcta entre ells, i en molts altres mapamundis medievals trobem, ça i lla, alguns altres perfils reconeixedoros: una Jutlàndia que sobreïx, una Itàlia amb forma de cama, i altres. D'on havien tret aquestes siluetes? Estem segurs que l'origen no és l'autor medieval del mapa. L'Europa medieval no tenia ni la necessitat administrativa ni l'aptitud de fer un mapa íntegre dels continents, ni tampoc, és clar, el més petit interès a fer-ne cap.

■ LA VISIÓ MEDIEVAL DEL MÓN

Essencialment la silueta del món en els mapes medievals deriva, a través de moltes còpies successives, dels mapes pintats en el període romà i, si recopilem totes les siluetes recognoscibles que trobem en els mapes medievals, ens adonem que els mapes romans devien ser bastant bons. Amb l'única excepció d'un mapa de carreteres extraordinàriament allargassat, conegut com *Tabula Peutingeriana*, no tenim cap mapa de l'època romana. Com és que les úniques relíquies, aquests mapamundis medievals, han sobreviscut d'aquesta manera tan distorsionada? Hom ha dit que això simplement és el resultat de generacions i generacions de còpies fetes per dibuixants que no coneixien gens les línies vertaderes; n'hi havia qui tant podien exagerar qualsevol error del mapa que estigueren copiant com esmenar-lo i qui, tot i això, tenia, encara que fóra molt lleugera, una idea del veritable concepte de l'exactitud geogràfica. Això explicaria bastant, però no resoldria la incògnita de com és que el dibuix dels nostres mapes primitius s'havia degradat tan ràpidament: des del segle VIII no presenten traços gaire millors que els del mapa de Hereford. Investigacions recents ofereixen una explicació. La professora Brigitte Englisch va mostrar l'any 2002 que el mapamundi probablement ajustava els llocs a

© The Dean and Chapter of Hereford and the Hereford Mappa Mundi Trust

Figura 6. Jerusalem és al centre del mapa de Hereford. Curiosament els murs amb merlets es veuen com des de dins de la ciutat, i les portes des de fora. A sobre, la crucifixió.

«L'EUROPA MEDIEVAL NO TENIA
NI LA NECESSITAT ADMINISTRATIVA
NI L'APTITUD DE FER UN MAPA ÍNTEGRE
DELS CONTINENTS, NI TAMPOC, ÉS CLAR,
EL MÉS PETIT INTERÈS A FER-NE CAP»

un patró predeterminat: un triangle equilàter que representa la Trinitat i cercles concèntrics que simbolitzen la perfecció divina. El mapa havia de ser vist com una demostració de l'ordre diví que imperava al món. Aquesta, però, no és pas la teoria definitiva. Els traços del mapa es poden interpretar amb un nou simbolisme: el doctor Massimo Rossi fa poc ha exposat que la costa sinuosa del Mediterrani en el mapa de Hereford imita la figura del cos de Crist a la creu, com ací mateix el representa a Jerusalem. El mapa, doncs, s'ha de veure com a expressió de la presència de Crist al món.

Això, però, simplement reforça el caràcter total del missatge del mapa de Hereford. A dalt, fora del mapa pròpiament, Crist seu entronitzat com a jutge suprem. A la dreta, els justos són conduïts al paradís i a l'esquerra la boca de l'infern s'obre per rebre els pecadors. Al seu davant la Mare de Déu es despulla el pit i prega per aquells que han demanat la seua intercessió. Veiem el món dibuixat a sota com una creació divina, sotmès al juí de Déu. Això és el que el mapa de Hereford, i els altres mapamundis enciclopèdics que han aconseguit sobreviure, ens expliquen. Ens ofereix un enorme cúmul d'informació diversa, entretinguda, interessant i instructiva. Però sobretot desplega davant nosaltres la creació de Déu en tota la seua admirable diversitat.

Hem de recordar-ho quan ens fixem en l'elaboració del mapa de Hereford. Gràcies a les darreres investigacions cal·ligràfiques del professor Malcolm Parkes i a les del professor Nigel Morgan sobre les il·lustracions d'aquest document, ara podem estar segurs que es va elaborar devers 1300, probablement en la dècada de 1290. Una nota del mateix mapa diu que Richard de Haldingham o de Sleaford n'és l'autor. Es tractava d'un canonge de la catedral de Lincoln, a l'est d'Anglaterra, i, com que va morir el 1278, el mapa que ens ha arribat deu ser una còpia del seu treball; en el mapa és esmentat de la mateixa manera que un copista esmenta l'autor d'un llibre quan el transcriu. El mapa revela que té el seu origen a Lincoln en la il·lustració que mostra d'aquesta ciutat, minúscula però basada en la realitat, i també, detall curiós, en la forma del laberint de Creta, idèntic a altres documentats a l'est d'Anglaterra. Però aquesta mà, ara ho sabem, era la d'un copista de Hereford, i el mapa es degué dibuixar allí copiant-ne un altre, potser només un esbós o un esquema, portat des de Lincoln.

**«EL MÓN DIBUIXAT COM
UNA CREACIÓ DIVINA,
SOTMÈS AL JUÍ DE DÉU.
AIXÒ ÉS EL QUE EL MAPA
DE HEREFORD, I ELS
ALTRES MAPAMUNDIS
ENCICLOPÈDICS QUE HAN
ACONSEGUIT SOBREVUIRE,
ENS EXPLIQUEN»**

I per què el pintaren? Quina funció complia a Hereford? L'interès que es va desvetllar arran de l'oferta de venda del 1988 va permetre descobrir a Hereford un tríptic de fusta que havia allotjat el mapa fins que l'any 1948 el van tornar a emmarcar, i que la datació per radiocarboni ara ha mostrat que també és de l'Edat Mitjana. El degueren fer per al mapa quan el van pintar, i hom ha suggerit que el van dissenyar per instal·lar-lo sobre un altar: què podia ser més adequat que aquest cridaner retrat de Déu i de la seua creació? Tanmateix, el 1998 la professora V. I. J. Flint va proposar una explicació menys subtil. Ella es va fixar particularment en dos enigmàtics dibuixos al marge del mapa en els dos cantons inferiors del full. En l'esquerra, l'emperador August, sorprenentment cobert amb la triple tiara del papa, ordena a tres agrimensors que isquen a mesurar el món, i en el dret un esquivador explica a un genet que vaja avant («*Passé avant*»).

La professora Flint argumenta que fan referència a diversos fets notables protagonitzats per Thomas Cantilupe, un bisbe de Hereford, mort el 1282. El seu successor, en la darrera dècada del segle XIII, tractava que fóra canonitzat i el mapa podria haver estat un anunci ben gràfic de la reivindicació de Cantilupe. Aquesta interpretació la va reforçar l'any 2004 el professor Dan Terkla, que va descobrir al costat de la tomba de Cantilupe a la catedral de Hereford una sèrie de forats en la paret justament de la llargària i altura necessàries per als

braços que subjectaven el mapa en el seu tríptic.

Aquesta no deu ser encara la resposta final. Des del 1988 hem après moltes coses sobre el mapa de Hereford que no sabem abans. També hem après que hi ha moltes informacions que continuen sense ser descobertes. ☉

BIBLIOGRAFIA

- BARBER, P. i P. D. A. HARVEY (eds.), 1999. *The Hereford Mappa Mundi: Proceedings of the Mappa Mundi Conference*. Londres.
- ENGLISH, B., 2002. *Ordo orbis terrae. Die Weltansicht in den Mappae mundi des frühen und hohen Mittelalters*. Berlín.
- HARVEY, P. D. A., 1996. *Mappa Mundi: The Hereford World Map*. Londres.
- PARKES, M. B. i N. MORGAN, 1999. *The Mappa mundi of Hereford: Report on the handwriting and copying of the text*. En premsa: BARBER, P. i HARVEY, P. D. A. (eds.): *The Hereford Mappa Mundi: Proceedings* cit.
- TERKLA, D. «The Original Placement of the Hereford *Mappa Mundi*». *Imago Mundi*, 56-2 (2004): 131-151.
- WESTREM, S., 2001. *The Hereford Map: A Transcription and Translation of the Legends with Commentary*. Turnhout.

Paul D. A. Harvey, *Professor Emeritus* d'Història Medieval de la Universitat de Durham i president del Consell Internacional d'Arxius (ICA). Autor de *Medieval Maps* (Londres, 1991), un excel·lent manual il·lustrat amb magnífiques reproduccions.

